

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО
ТА КРИМІНАЛІСТИКА**

БАСИСТА І.В.,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний
університету внутрішніх справ

УДК 343.132:35.081.73

**ВПЛИВ СЛІДЧИХ ПОМИЛОК
НА ПРИЙНЯТТЯ СЛІДЧИМ КІНЦЕВИХ РІШЕНЬ**

У статті розглядаються такі проблемні питання, як вплив слідчих помилок на прийняття слідчим рішень у ході розслідування кримінальної справи та кінцевих рішень зокрема. Наведено погляди низки науковців щодо самого розуміння слідчих помилок, їх класифікації.

Ключові слова: рішення слідчого, кінцеві рішення, слідча дія, слідча помилка, досудове розслідування, неправильні рішення, порушення закону, тактичні помилки, організаційні помилки, процесуальні помилки.

В статье рассматриваются такие проблемные вопросы, как влияние следственных ошибок на принятие следователем решений в ходе расследования уголовного дела и конечных решений. Наведены взгляды ряда ученых об понимании следственных ошибок, их классификации.

Ключевые слова: решение следователя, конечное решение, следственное действие, следственная ошибка, досудебное расследование, нарушение закона, тактическая ошибка, организационная ошибка, процессуальная ошибка.

The article deals with such problem questions as the influence of investigators' mistakes on making decisions by investigator during criminal case investigation and final decisions in particular. Thoughts of several scientists, concerning understanding of investigators' mistakes and their classification are given.

Keywords: investigator's decisions, final decisions, investigation act, investigation mistake, pre-trial investigation, irregular decision, violation of law, tactic mistakes, organizing mistakes, procedural mistakes.

Процес прийняття рішення під час виконання службової діяльності (причому це може бути не тільки організація роботи щодо розкриття та розслідування злочину, а й оперативне чергування по району, області та ін.) може бути: а) інтуїтивним (на підставі відчуття, що воно правильне, при відсутності боротьби альтернатив за «чи» «проти»); б) досвідним (яке не вдається використати у новій, нестандартній ситуації); в) раціональним (яке є аналітичним процесом вибору альтернатив і не залежить від минулого досвіду) [1, с. 263-274].

Приймаючи будь-яке рішення по кримінальній справі, слідчий піддається впливу низки факторів, про що ми неодноразово відзначали у спеціальній літературі, які по різному впливають на нього і як результат - в процесі прийняття рішень непоодинокими є факти допущення слідчим різного роду помилок, які справляють негативний вплив на об'єктивне розслідування кримінальної справи та прийняття по ній кінцевого рішення. Враховуючи вище викладене і виникла нагальна необхідність проведення порівняльного дослідження означеної проблематики.

Окремих аспектам прийняття та оформлення процесуальних рішень присвячені монографічні дослідження С.С. Алексеєва, Р.С. Белкіна, В.М. Горшенєва, Ф.А. Григор'єва, А.П. Гуляєва, А.Я. Дубинського, В.О. Коновалової, П.А. Лупинської, Я.О. Мотовиловкера, Ю.І. Новика, С.І. Цветкова, П.С. Єлькінд та інших авторів

Однак проведені цими авторами дослідження, в переважній більшості, стосувалися окремих процесуальних дій, а питання прийняття слідчим рішень під запропонованим нами кутом зору не знайшли належного висвітлення.

Виклад основних положень. А.Б.Марченко відзначає, що помилки, які допускаються при організації розслідування можна назвати організаційними (інколи у літературі їх називають стратегіч-

ними). Вони характерні для періоду визначення напрямку розслідування, висунення та перевірки версій, планування розслідування у цілому тощо. Якість і терміни досудового слідства знаходяться у прямій залежності від того, як слідчий визначить напрямок розслідування, висуне версії та спланує свої дії. Останні настільки взаємопов'язані між собою, що реалізація одного неминує викликає необхідність здійснення іншого. Так, у процесі розслідування нерідко наявний збіг фактичних обставин справи, коли надто переконливо видається одна версія, і малоімовірними – інші припущення. І слідчий обмежується перевіркою цієї, найбільш ймовірної версії. Чимало помилок допускаються слідчими при плануванні досудового слідства [2, С.36-37].

А.В. Іщенко та А.Б. Марченко у монографії теж запропонували власне визначення слідчих помилок – це неправильні рішення (дії), що допускаються слідчим у ході досудового слідства при застосуванні матеріального та процесуального законодавства, відступ або невірне застосування криміналістичних рекомендацій, які стали результатом добросовісної омиані та призвели до негативних наслідків або можливості їх настання [3, С.35].

Серед різноманітності у класифікації слідчих помилок, яка наведена вище вказаними авторами, для нас цікавою групою є помилки в застосуванні норм процесуального законодавства. Видається, що в ході досудового слідства процесуальні помилки проявляються у вигляді невірного процесуального рішення слідчого (виділення матеріалів кримінальної справи в окреме провадження, помилкове визнання особи потерпілою, помилкова відмова в задоволенні заявлених клопотань, помилкове ухвалення рішення про зупинення слідства, помилки при складанні процесуальних документів тощо).

Вивчаючи справи, що закінчилися припиненням чи закриттям за недоведеністю вини, повернених для додаткового розслідування або призупинених за не встановленням винних, О.М. Ларін прийшов до висновку про те, що причиною багатьох невдач по ним є недоліки планування й організації розслідування [4, С. 58], з чим ми повністю погоджуємося. Більше того, ми переконані, що помилки при прийнятті кінцевих рішень слідчим напряму пов'язані із помилками, які вже допущені у процесі розслідування кримінальної справи.

А.В. Іщенко та А.Б. Марченко у монографії наводять цікавий приклад із практичної діяльності. Так, Г. і Т. обвинувачувалися в тому, що вони шляхом обману та зловживання довірою із серпня 2001 р. до лютого 2002 р. заволоділи майном, що належало М. на суму 4400 гривень. На заключному етапі розслідування від батька обвинувачуваного Г. були отримані відомості, які підтверджувалися медичною документацією, що його син переніс тяжку черепно-мозкову травму, після якої в нього почали спостерігатися дивацтва в поведінці. Слідчий, щоб не продовжувати строки слідства, прийняв рішення про виділення матеріалів кримінальної справи щодо обвинувачуваного Г. в окреме провадження, з метою проведення судово-психіатричної експертизи, а основну кримінальну справу з обвинувачення Т. направив до суду для розгляду по суті. У ході судового розгляду обвинувачуваний Т. став частково заперечувати свою провинку та змінив показання, пояснюючи свої дії тим, що основну роль у скоєнні злочину грав Г. у зв'язку з тим, що в ході розгляду справи виникли суттєві суперечності в показаннях обвинувачених, що позбавили суд можливості винесення вироку, суд повернув справу для додаткового розслідування із вказівками про об'єднання справ в одне провадження та усунення виниклих протиріч, а також прийняття остаточного рішення щодо Г. з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи.

В іншому випадку слідчим у ході розслідування кримінальної справи потерпілою була визнана О. В ході допиту остання пояснила, що серед викраденого в неї майна був золотий ланцюжок, вартістю 1500 гривень, що належав її подрузі Б. і перебував в неї на зберіганні, у зв'язку зі скоєним злочином потерпілій довелося віддати гроші своїй подрузі за викрадений ланцюжок, у результаті чого вона зазнала матеріальної шкоди. На підставі показань О. слідчий вирішив визнати потерпілою тільки її. Надалі, коли основні слідчі дії з доказування вини обвинувачуваних були виконані, слідчий допитав як свідка подругу потерпілої О. В ході допиту Б. було встановлено, що О. грошей їй за ланцюжок не повертала і їй також заподіяний цим злочином матеріальний збиток. У зв'язку з отриманими даними слідчому довелося визнати потерпілою і Б., що призвело до повторного допиту її як потерпілої, пред'явлення нового обвинувачення, повторних допитів обвинувачуваних і, як підсумок, збільшення строків досудового слідства, віддалення моменту прийняття підсумкового рішення у справі. Розглянуті приклади зі

слідчої практики свідчать про те, що слідчий діяв відповідно до чинного законодавства. Однак допущені гносеологічні помилки призвели до невірних процесуальних рішень. У першому випадку слідчим прийняте помилкове рішення щодо необхідності виділення матеріалів кримінальної справи в окреме провадження, у другому - некритичне ставлення до показань потерпілої О. і запізнілий допит Б. [3, С.48-49].

В. Маляренко у своїй статті, присвяченій якості досудового слідства, наводить приклади найпоширеніших помилок слідчих, які за своєю суттю є порушеннями закону [5, С. 15-20].

Т.В. Барсукова до помилок при проведенні невідкладних слідчих дій відносить проведення обшуку без участі понятих, незабезпечення присутності особи, в приміщенні якої проводиться обшук, допит підозрюваного в статусі свідка та ін. [6, С. 24]. Такі погляди на нашу точку зору є не зовсім об'єктивними, так як слід відмежовувати слідчу помилку від порушення вимог чинного КПК.

Ми повністю погоджуємося із точкою зору А.В. Іщенка та А.Б. Марченка, що процесуальними помилками можна називати тільки такі дії слідчого, які ґрунтуються на застосуванні процесуального законодавства, що дозволяє слідчому на свій розсуд вибирати варіант процесуального рішення (ст. 7, 26, 49 й інші статті КПК України). У випадках же порушення процесуальних норм, що містять приписи конкретної процедури дій, про слідчу помилку не може йти мови [3, С.49].

В результаті проведеного означеними вище авторами опитування слідчих (13,1% опитаних) було встановлено, що «технічні помилки» проявляються при винесенні та складанні: постанов про порушення кримінальної справи, зокрема неправильна вказівка прізвищ осіб, стосовно яких порушується кримінальна справа (2% опитаних); постанов про притягнення особи як обвинувачуваного: неправильний опис способу скоєння злочину (2,6% опитаних), не всі ознаки, що кваліфікують діяння обвинуваченого, ставилися йому в провину (4,6% опитаних); обвинувальних висновків: непослідовний виклад доказової бази (4% опитаних). Третью підгрупою помилок є похибки в застосуванні криміналістичних рекомендацій. Необхідно відзначити, що для цієї групи більш характерні помилки в застосуванні тактичних і методичних рекомендацій (часто це полягає у висуненні хибних версій). Прикладом такого ігнорування малоїмовірної версії, що лише згодом з очевидністю була підказана новими виявленими фактичними даними, може служити розслідування справи, що була порушена за фактом розбійного нападу на Н., який від заподіяних йому тілесних ушкоджень, не опритомнюючи, помер у лікарні. Із показань сина покійного, Сергія, встановлено, що 12.04.2001 р. він зайшов до свого друга Г., що проживає по сусідству. У цей час у будинку Г. перебували двоє його друзів. Після нетривалої бесіди Сергій пішов додому. Незабаром чоловіки, які перебували в Г., постукалися у вікно будинку Сергія і, він відчинив їм двері. При цьому один із них наніс Сергієві кілька ударів у обличчя, від яких він знепритомнів. Коли ж він опам'ятався, то знайшов батька, який лежав на підлозі в передній, у калюжі крові. Обстановка в будинку була порушена та свідчила про те, що будинок обшукувався. Слідчий висунув версію, що злочин скоїли друзі Г., можливо вступивши з ним у злочинну змову. Слідчий у плані передбачив низку заходів із перевірки цієї версії. На допиті Г. заявив, що в день скоєння цього злочину в нього вдома нікого не було, на короткий час заходив лише Сергій і незабаром пішов. Ці показання Г. переконали слідчого в правильності висунутої ним версії, і подальше розслідування звелося до встановлення зв'язків Г. Позитивних результатів слідство не дало, і після закінчення шести місяців справу зупинили у зв'язку з тим, що не встановили осіб, які скоїли злочин. Всі можливості розкриття злочину здавалися вичерпаними. Фактично ж мала місце перевірка лише однієї версії. Тим часом напрошувалося висування та перевірка іншої версії про можливу причетність до здійснення злочину сина потерпілого Н., Сергія. Для висування цієї версії слідчий достатніх підстав не мав, і все-таки перевірити її було необхідно, тому що мешканці вулиці, де проживали потерпілі та підозрюваний Г., дали свідчення, що останній працює, в поганих компаніях помічений не був, характеризувався позитивно. Сергій же ніде не працював, сидів "на шиї" у батьків і вів розгульний спосіб життя. Лише через дев'ять місяців від дня скоєння цього злочину вдалося розкрити злочинну групу, яка займалася розбійними нападами на громадян. Виявилось, що напад на дід Н. зробили вони за пропозицією Сергія. Мотивував він свою участь у злості так: "Просто у батька є гроші, але він не хоче їх давати". Напад злочинці ретельно підготували й, щоб додати характеру правдоподі-

бності події та відвести підозри від Сергія, нанесли йому тілесні ушкодження. Так, помилка слідчого, пов'язана з висуванням і перевіркою єдиної версії спричинила такі негативні наслідки [3, С.53-54].

Наступним видом помилок як зазначають А.В. Іщенко та А.Б. Марченко є тактичні помилки в підготовці, проведенні та фіксації слідчих дій [3, С. 55], що є особливо актуальним в ракурсі даної дисертації.

Р.С. Белкін класифікує вказані помилки на наступні групи: помилки при дослідженні та оцінці інформації, що міститься в оперативних джерелах під час проведення оперативно-розшукових заходів, які мають забезпечуючий характер; помилки у визначенні слідчих дій як елемента оперативно-тактичної комбінації; помилкові вчинки учасників слідчої дії, що залишилися без належного реагування з боку слідчого та ін.[7, С. 177-178].

О.Ю. Головін пропонує класифікувати зазначені помилки за такими підставами: помилки, що зроблені при прийнятті тактичного рішення; помилки, що допускаються при виконанні тактичного рішення; за ступенем їхньої поширеності та ін.[8, С. 293-297].

Досліджуючи проблеми появи тактичних помилок при проведенні слідчих дій, Б.В. Щур вважає за доцільне поділяти їх залежно від структурних елементів криміналістичної тактики. За цією підставою вони можуть бути класифіковані на допущені під час: використання окремого тактичного прийому слідчої дії; обирання та використання типової системи тактичних прийомів (тактичної комбінації); обирання послідовності проведення окремих слідчих дій; визначення тактики окремої слідчої дії; обирання комплексу слідчих дій та інших заходів (тактичної операції) [9, С. 12-13].

Ми повністю погоджуємося із А.В. Іщенко та А.Б. Марченко, які переконані, що для з'ясування сутності помилок, пов'язаних зі слідчими діями, доцільно виходити з етапів їх провадження, а саме: підготовки, проведення й фіксації. Уявляється, що зазначена класифікація найбільш проста для з'ясування та характерна для всіх слідчих дій [3, С. 56].

А.В. Іщенко та А.Б. Марченко для наочності, пропонують проаналізувати помилки, що допускаються слідчими при провадженні огляду. Значення слідчої дії, що розглядається, загальновідомо. Достатньо вказати на те, що один із її видів, а саме огляд місця події, можна проводити до порушення кримінальної справи. Звідси й підвищена увага до якості його проведення. Спираючись на аналіз матеріалів кримінальних справ, опитування слідчих і вивчення спеціальної літератури, вказують А.В. Іщенко та А.Б. Марченко, можна зробити висновок про основні недоліки на етапі підготовки до огляду місця події. Ними є: відсутність контролю над організацією охорони місця події, а також незастосування заходів щодо видалення з місця події сторонніх осіб. При проведенні огляду місця події слідчі помиляються з визначенням меж місця події, у зв'язку з чим не виявляються всі сліди та речові докази. Не завжди повно відображається обстановка місця події (12,5% опитаних), а недогляд окремих деталей дозволяє обвинуваченим згодом заперечувати свою вину, посилаючись на протоколи оглядів місця події. Деякі слідчі відзначають, що в їхній практиці, особливо на початку професійної діяльності, були епізоди, коли упущення деталей обстановки місця події (зокрема, не виявлялися всі можливі сліди на місці події, не зверталася вага на негативні обставини - 7,2% опитаних) потім негативно позначалися на розслідуванні злочину. Так, відомий випадок, коли слідчий виїхав на місце події за фактом крадіжки шляхом проникнення в житло. Двері були відчинені в результаті висвердлювання циліндрового механізму замка, при цьому слідчий не звернув увагу на наявність або відсутність металевого пилу, що повинен був утворитися при свердлінні. Через упущення з виду цих обставин справа довгий час залишалася не розкритою, оскільки не дозволяла вирішити питання про дійсне скоєння злочину або можливе інсценування. Мають місце випадки, коли слідчі в ході огляду місця події неправильно вилучають сліди (коли неможливо вилучити речовий доказ цілком, вилучають його частину - вирізають пляму рові без контрольної ділянки предмета-носія) [3, С. 57-58].

За даними С.А. Шейфера, В.О. Лазаревої та Л.П. Ісмакаєва, у кожному третьому випадку слідчі неправильно визначають межі місця події, у зв'язку з чим більше ніж у 40% кримінальних справ, які були вивчені ними, оглядався лише центр місця події, а у 3/4 справ у ході оглядів не перевірялися всі можливі версії [10, С. 43-44]. На це звертає увагу й Г.І. Сисоєнко. Він встановив, що в 82% вивчених кримінальних справ слідчі перед початком огляду не з'ясували,

які зміни в обстановці місця події відбулися до злочину, не визначали межі огляду. В 67% не оглядалася прилегла до приміщень і сховищ територія. Тим часом предмети та сліди, що перебувають на ній, більше ніж інші піддаються ушкодженню та знищуються [11, С. 43-47].

Отже питання існування слідчих помилок та шляхів їх усунення є актуальним, має неабияке значення не лише для науки кримінального процесу, а й для покращення якості розслідування кримінальних справ у практичних слідчих підрозділах та потребує подальших наукових напрацювань.

Список використаної літератури:

1. Дуткевич Т.В. Конфліктологія з основами психології управління // Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 456 с.
2. Марченко А.Б. Слідчі помилки при організації розслідування та необхідність їх аналізу // Вісник Луганської академії внутрішніх справ імені 10-річчя незалежності України. Спеціальний випуск частина 2, 2005 рік. – С. 36-40 (261 с.)
3. Іщенко А.В., Марченко А.Б. Слідчі помилки: сутність, методи дослідження та шляхи запобігання: Монографія/ МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка, 2010. – 216 с.
4. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. М.: Юридическая литература, 1970. – 224 с.
5. Маляренко В. Найпоширеніші помилки та порушення законів, які допускаються при провадженні дізнання і попереднього слідства. // Право України. - 2001. № 3. - С.15-20.
6. Барсукова Т.В. Неотложные следственные действия и ошибки при их производстве: Автореф. дис... канд. юр. наук 12.00.09/ВГУ - Воронеж, 2003. – 25 с.
7. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. М.: Норма (издательская группа Норма-Инфра М), 2001. – 240 с.
8. Головин А.Ю. Криминалистическая систематика. - М.: ЛексЭст, 2002. – 336 с.
9. Щур Б.В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами.: Автореф. дис... к-та юрид. наук: 12.00.09 /НЮАУ імені Я. Мудрого. - Х., 2005. – 21с.
10. Шейфер С.А., Лазарева В.А., Исмакаев Л.П. Следственные ошибки и их причины // Проблемы дальнейшего укрепления социалистической законности при расследовании преступлений органами внутренних дел. Межвузовский сборник научных трудов. - К.: НИ и РИО КВШ МВД СССР имені Ф.З. Дзержинского, 1988. - С. 118-126.
11. Сысоенко Г.И. Вопросы совершенствования производства осмотра места происшествия // Криминалистика и судебная экспертиза. – С. 43-47.

Надійшла до редакції 04.10.2011

БЕРЕЗНЯК В.С., кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.13 : 341.45

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ ІНСТИТУТУ ЕКСТРАДИЦІЇ У КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Розглянуто питання, які стосуються змісту інституту екстрадиції. Обґрунтовано необхідність розмежування інститутів розшуку та екстрадиції.

Ключові слова: екстрадиція, розшук, зміст екстрадиції, Конвенції СНД.

Рассмотрены вопросы, касающиеся содержания института экстрадиции. Обоснована необходимость разграничения институтов розыска и экстрадиции.

Ключевые слова: экстрадиция, розыск, содержание экстрадиции, Конвенции СНГ.

Questions, touching maintenance of institute of extradition, are considered. The necessity of differentiating of institutes of search and extradition is grounded.

Keywords: extradition, search, maintenance of extradition, Conventions of the CIS.

Сьогодні екстрадиція є ефективним засобом боротьби правоохоронних органів зі злочинністю, особливо в нових формах і вимірах останньої. Сучасне розуміння екстрадиції не є можливим без розгляду її як самостійного інституту кримінально-процесуального права. Тому

